

Ewa Rogowska-Cybulska

Biblijne wyrażenie sądny dzień we współczesnej polszczyźnie

Język - Szkoła - Religia 2, 293-310

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIBLIJNE WYRAŻENIE *SĄDNY DZIEŃ* WE WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYŹNIE

1. Frazeologizm *sądny dzień* należy do bardziej znanych biblizmów języka polskiego. Stanowi on jeden z dwu konkurujących ze sobą wariantów morfologicznych polskiego przekładu greckiego wyrażenia ήμέρα κρίσεως i/lub łacińskiego *dies iudici*, występującego w kilku miejscach Starego i Nowego Testamentu (por. Komornicka, 1994, s. 233-243; Koziara 2001, s. 119). Wersja *sądny dzień*, z przymiotnikiem w funkcji członu określającego, pojawia się w większości odpowiednich miejsc Biblii Leopolity, Brzeskiej i Budnego, w obu wydaniach Biblii Wujka i w Biblii Gdańskiej, natomiast w innych – mniej licznych – fragmentach tych tłumaczeń (poza Biblią Brzeską), a w Biblii Tysiąclecia, warszawskiej, poznańskiej i w przekładzie księdza Romaniuka wyłącznie występuje wersja *dzień sądu*, z rzeczownikiem w funkcji członu określającego (Koziara 2001, s. 119)¹. Zatem podczas gdy w przekładach starszych „przewagę zdobywa forma *dzień sądny*”, to w nowszych „coraz wyraźniej zaznacza się dążność do ujednoczenia wyrażenia tylko do postaci *dzień sądu*” (Koziara 2001, s. 120), będąca świadectwem defrazeologizacji tego wyrażenia w tekście biblijnym (Kucała 2000). Tym samym funkcjonowanie biblizmu *sądny dzień* we współczesnym języku polskim staje się jednym z przykładów zaskakującego zjawiska, że „frazeologię, która z Biblii weszła do języka ogólnego, usuwa się nie z tekstów świeckich, ale z tekstu Biblii” (Kucała 2000, s. 216). We współczesnej polszczyźnie

---

¹ Wersje przekładowe tego wyrażenia inne niż *sądny dzień* i *dzień sądu* pojawiają się jednorazowo: w Biblii Poznańskiej *dzień rozstrzygnięcia*, u Romaniuka *dzień, w którym bezbożni zostaną osądzeni i skazani na zagładę*, w drugim wydaniu Biblii Wujka *dzień rozeznania rozmowy*, a w Biblii Brzeskiej *dzień potępienia i zginienia niepobożnych* (Koziara 2001, s. 119).

frazeologizm ten używany bywa bowiem w niezmienionej postaci *sądny dzień*.

2. Choć ustabilizowane formalnie, wyrażenie *sądny dzień* podlega natomiast przeobrażeniom semantycznym, ujawniającym się w różnicach pomiędzy definicjami słownikowymi a rozumieniem go przez przedstawicieli młodego pokolenia Polaków.

W świetle XX- i XXI-wiecznych słowników ogólnych języka polskiego, słowników frazeologicznych i słowników biblizmów wyrażeniu *sądny dzień* można przypisać cztery znaczenia: dwa religijne i dwa niere-religijne, w zależności od źródła leksykograficznego określane jako przenie-sne (SFJP, SJPSzym), przenośne potoczne (SJPD), książkowe (USJP), ekspresywne (ISJP) lub ogólne (np. SWJP nie opatruje tego wyrażenia żadnym kwalifikatorem).

Znaczenia religijne bywają definiowane jako: 1) ‘ostateczny sąd, ostatni dzień świata’ (SW), ‘według chrześcijańskich wierzeń religijnych dzień sądu ostatecznego mający nastąpić po końcu świata’ (SJPD s.v. *sądny*, podobnie MSJP, SFJP, SJPSzym, PSWP s.v. *dzień*, USJP), ‘w chrześcijaństwie i wielu innych religiach dzień końca świata, w którym ma nastąpić Sąd Ostateczny, decydujący o zbawieniu lub potępieniu każdego człowieka’ (ISJP), ‘taki, który odnosi się do ostatecznego osądzenia ludzkich postępów, zwłaszcza do dnia, kiedy to Bóg osądzi całą ludzkość, dzieląc ją na zbawionych i potępionych’ (PSWP s.v. *sądny*), 2) ‘święto uroczyste u Izraelitów na pamiątkę zburzenia Jerozolimy (Jom-kippur)’ (SW), ‘potoczna nazwa Dnia Pojednania, święta pokutnego w religii mojżeszowej, obchodzonego na początku jesieni’ (SJPD s.v. *sądny*, podobnie MSJP), ‘święto u żydów’ (SFJP), ‘w religii mojżeszowej Święto Pojednania połączone z postem i pokutnymi modłami’ (PSWP s.v. *dzień*), ‘Jom Kippur, u koczowniczych plemion izraelskich: jesienne święto oczyszczenia; od V w. p.n.e.: najbardziej uroczyste święto żydowskie, dzień postu, skruchy i modlitwy pokutnej o wybaczenie grzechów i przyszłą pomyślność’ (USJP).

Ze znaczeń niere-religijnych większość słowników XX- i XXI-wiecznych przypisuje wyrażeniu *sądny dzień* znaczenie synonimiczne wobec rzeczownika ‘zamieszanie’: ‘gwałt, rozgardjasz, rwetes, zamęt, piekło’ (SW), ‘zamieszanie, rozgardiasz, awantura, popłoch’ (SJPD, podobnie, choć w innej kolejności: Godyń 1995, s. 141), ‘popłoch, rwetes, zamieszanie’ (USJP).

nie, awantura, rozgardiasz' (SFJP), 'zamieszanie, rozgardiasz, awantura' (SJPSzym), 'popłoch, zamieszanie' (PSWP s.v. *dzień*), 'wielkie zamieszanie, rozgardiasz' (USJP), 'taki, który oznacza absolutną dezorganizację, zamieszanie' (PSWP s.v. *sądny*), ewentualnie znaczenie wiążące się ze znaczeniem tego rzeczownika na zasadzie przyległości: 'dzień, w którym panował męczący zamęt i bałagan' (ISJP). Znaczenie to zostało zilustrowane m.in. cytataми: *Sądny dzień nastął w Krakowie, nikt nie wiedział, czy powstanie trwa jeszcze i kto ujmie władze w swe ręce* (SJPD s.v. *sądny* – z *Adama Sapielhy* Stefana Kieniewicza), *U nas sądny dzień, stary się wściekł, stara ręce łamie* (SJPD s.v. *sądny* – z powieści *Biedronie* Ignacego Sewera-Maciejowskiego), *On do kija, a ja do walka. I tak sądny dzień w domu* (SJPD s.v. *sądny* – z *Pism* Ignacego Chodźki, SFJP), *Dla psów bezdomnych nastął sądny dzień. Zarządzono obławę* (SJPD s.v. *dzień* – z *Burka* Jana Wiktora z 1925 r.), *W domu prawdziwy sądny dzień – trwa sprzątanie po malowaniu mieszkania* (PSWP), *Obyśmy jakoś przeżyli ten sądny dzień przygotowań do inspekcji* (PSWP), *Jutro w pracy będzie sądny dzień – mamy kontrolę* (USJP), *W pracy nastaly sądne dni* (ISJP).

Ponadto *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* i *Inny słownik języka polskiego* jako drugie (ale tylko w PWSP wydzielone w odrębnym podhaśle), a *Słownik współczesnego języka polskiego* jako jedyne znaczenie niereligijne rejestrują znaczenie 'dzień, w którym wydarzyło się wielkie nieszczęście, coś strasznego' (SWJP), 'określający czas jakiegoś wielkiego nieszczęścia, niepowodzenia' (PSWP s.v. *sądny*), 'dzień, w którym wydarzyło się coś strasznego, niekorzystnego' (ISJP), ilustrując to znaczenie następującymi cytataми: *Amerykański nalot na Drezno to był sądny dzień. Czwartek był sądnym dniem. Nikt nie zaliczył sprawdzianu z matematyki* (SWJP), *Awaria reaktora w elektrowni w Czarnobylu była prawdziwym sądnym dniem dla Ukrainy i Białorusi. Piątek był sądnym dniem dla giełdy nowojorskiej – wszystkie indeksy osiągnęły najniższą wartość od dziesięciu lat* (PSWP s.v. *sądny*), *W Katowicach sądny dzień, cywilne bojówki wyciągają ludzi z mieszkań...* (ISJP).

Historia frazeologizmu *sądny dzień* w polszczyźnie jest dość długa. Według Mariana Kucali: „Od początku XV w. jest poświadczony wyrażenie *sądny dzień* i *dzień sądny* w znaczeniu 'dzień sądu ostatecznego', od początku XVIII w. także w znaczeniu przenośnym 'zamieszanie, popłoch, awantura'” (Kucala 2000, s. 215). Również Jan Godyń poświadcza znajomość znaczenia przenośnego od 1. poł. XVIII w. (Godyń 1995,

s. 141). Moment przejścia od znaczenia ‘dzień sądu ostatecznego’ do znaczenia ‘zamieszanie’ dokumentują cytaty z użyciami wyrażenia *sądny dzień* w znaczeniu religijnym, ale o charakterze porównawczym: *Tak się tam pomieszały godności, urzędy i stany, jak to kiedyś będzie w dzień sądny* (SJPD – z *Olbrachtowych rycerzy* Zygmunta Kaczkowskiego z 1889 r.), *Co tu za huk, co za tumult straszny. Jakby sądny dzień przyszedł na mię własny* (Godyń 1995, s. 141 – z Jana Stanisława Jabłonowskiego).

Stanisław Koziara, przywoławszy – na podstawie słowników ogólnych języka polskiego i słowników biblijnych oraz polskich zbiorów frazeologicznych i paremiologicznych – informacje o funkcjonowaniu wyrażenia *sądny dzień* w polszczyźnie, a także zestawiwszy frazeologizmy, których komponentem jest to wyrażenie: *do sądnego dnia, do sądnego dnia odkładać, istny sądny dzień, sądny dzień ci się przysni, Nie będziesz ty sądnemu dniu trąbił*, dokonuje następującego podsumowania efektów ewolucji formalnej i treściowej tego frazeologizmu: „stan opisów, jaki odnotowują współczesne źródła leksykograficzne przy okazji tej jednostki, zdaje się świadczyć z jednej strony o swoistym procesie derywacji frazeologicznej, jaki dokonuje się wokół owego biblizmu, z drugiej zaś o wyraźnym osłabieniu jego pierwotnego statusu i zmianie warstwy semantyczno-konotacyjnej z religijnej na kolokwialną” (Koziara 2001, s. 121).

3. O rozpoczęciu się kolejnego etapu „zmiany warstwy semantyczno-konotacyjnej z religijnej na kolokwialną” biblizmu *sądny dzień* świadczą sposoby rozumienia i użycia tego frazeologizmu w języku współczesnego młodego pokolenia Polaków.

O tym, że opis słownikowy nie wyczerpuje znaczeń, w którym ten frazeologizm występuje w biernym języku współczesnej młodzieży, przekonują badania ankietowe przeprowadzone przeze mnie wśród studentów gdańskiej polonistyki. Dla sprawdzenia, jak funkcjonuje wyrażenie *sądny dzień* w czynnym leksykonie młodych Polaków, zbadałam natomiast cytaty z tym frazeologizmem w Internecie (wyszukiwarka Google informuje o prawie 40 tys. użyciach tego frazeologizmu).

Jak zatem rozumieją metaforę *sądny dzień* studenci gdańskiej polonistyki i w jakich kontekstach ten frazeologizm pojawia się w Internecie?

3.1. Odpowiedzi ankietowe i własne teksty współczesnych młodych Polaków poświadczają oczywiście bierną i czynną znajomość znaczeń opisanych w słownikach współczesnej polszczyzny.

3.1.1. Spośród 184 studentów gdańskiej polonistyki, którzy odpowiedzieli na pytanie o genezę tego frazeologizmu i sytuację, w której się go używa (wszyscy ankietowani udzielili odpowiedzi), w sposób zbliżony do definicji słownikowych opisało znaczenie tego frazeologizmu tylko 21 osób.

Spośród tych 21 osób 10 zinterpretowało owo wyrażenie wyłącznie w perspektywie eschatologicznej:

a) jako ‘koniec świata, dzień ostateczny, apokalipsę’ (4 osoby): „jest to dzień ostateczny – w Piśmie Świętym”, „koniec świata, apokalipsa, Sąd Ostateczny”, „dzień ostatecznego sądu, rozprawy, apokalipsa”, „Apokalipsa, Dzień Ostateczny”;

b) jako ‘sąd nad życiem, ostateczne rozliczenie’ (6 osób, w tym 2 bez odwołania się do pochodzenia biblijnego): „pochodzenie biblijne, dzień, w którym odbędzie się sąd nad naszym całym życiem”, „dzień, w którym rozstrzyga się, kogo spotka nagroda, a kogo kara za uczynki”, „dzień sądu, każdy zostanie rozliczony za to, co zrobił”, „dzień ostateczny – Biblia, dzień, w którym człowiek będzie musiał rozliczyć się ze swoich win i ponieść karę”, „(poch. biblijne) moment, sytuacja, kiedy płacimy za swe winy”, „poch. z Biblii, w odniesieniu do ostatecznego rozliczenia”.

Zaledwie 11 odpowiedzi udzielonych przez gdańskich studentów można zidentyfikować z przypisywanymi temu wyrażeniu przez słowniki znaczeniami metaforycznymi:

a) ‘dzień nieudany, pechowy, straszny’ (10 osób, w tym 5 bez odwołania się do pochodzenia biblijnego): „dzień, w którym nic się nie udaje, pochodzi z Biblii, z Apokalipsy św. Jana”, „dzień nieudany, w którym wszystko idzie na opak”, „dzień, w którym zdarzy się jakieś nieszczęście, pochodzi od przesądów utrwalonych w kulturze i wierzeniach ludzi”, „pechowy, nieszczęśliwy, np. złamaliśmy nogę, zgubiliśmy portfel – to sądny dzień”, „dzień, w którym nic się nie udaje; poch. z Biblii, z Apokalipsy św. Jana: sąd ostateczny”, „straszny dzień, też dzień sprawiedliwości; od zapowiedzianego dnia sądu w Biblii”, „dzień straszny, w sytuacji, gdy np. wszystko wali się na głowę”, „wyrażenie używane w sytuacji nawarstwienia się strasznych wydarzeń, geneza biblijna – koniec świata, dzień Sądu Ostatecznego”, „gdy wydarza się wielka katastrofa, nieszczęście; poch. z Biblii”, „dzień, w którym ma miejsce jakaś katastrofa, jakieś tragiczne wydarzenie”;

b) ‘zamieszanie’ (1 osoba, bez odwołania się do pochodzenia biblijnego) „dzień próby, zamętu; używane w sytuacji wielkiego zamieszania”.

3.1.2. We wszystkich tych znaczeniach – w tym w obu znaczeniach przenośnych – używają też frazeologizmu *sądny dzień* internauci.

Sporo przykładów – jednak pochodzących głównie z internetowej prasy (nie np. z blogów) – ilustruje pierwsze z uwzględnionych w słownikach znaczeń niereligijnych tego wyrażenia: ‘chaos, zamieszanie, dezorganizacja’:

Niedziela była sądnym dniem. Tłumy zwiedzających oblegały nas zadając setki pytań, rozchwytywały na lewo i prawo wiedzę, ulotki i historie z życia...

www.celtica.pl/szklarki-rel.php

Do niedawna termin wypłat był sądnym dniem dla kasjerek i korzystających z pomocy materialnej. Przed okienkiem ustawiały się tasiemcowe kolejki.

www.kurier.lublin.pl/print.php?sid=23064

25 czerwca miał być sądnym dniem na polskich drogach. Od dłuższego czasu Samoobrona bowiem zapowiadała szereg blokad.

www.rmfm.pl/fakty/?id=40683

Frazeologizm ten pojawia się również w drugim z wyróżnionych w słownikach znaczeń: ‘dzień, w którym wydarzyło się coś strasznego, niekorzystnego’. *Sądnymi dniami* często bywają nazywane dni, w których nastąpiły kataklizmy pogodowe lub katastrofy komunikacyjne, np.:

„Sądny dzień!” – Piątek 05 lipca 2002 // Wichura, która przeszła wczoraj nad Mazurami, wrywała drzewa, niszczyła samochody i domy. Ulice zamieniły się w rwące potoki. Rannych został o kilkanaście osób. // Takiego kataklizmu żaden z mieszkańców Pisz nie pamięta. W czasie piętnastu minut miasto zostało całkowicie zdewastowane.

http://www.ruciane-nida.org/index.php?option=com_content&task=view&id=85&Itemid=102

21.09. był sądnym dniem dla wrocławskich tramwajów – wydarzyło się bowiem aż pięć poważniejszych wypadków i kolizji.

www.mpk.poznan.pl/kmps/przyst/2002/018/018100.htm

Miano *sądných dni* nadaje się również dniom z różnych powodów trudnym dla poszczególnych ludzi, np. ze względu na konieczność wykonania czynności wymagających szczególnego wysiłku, spiętrzenie obowiązków lub kłopotów czy problemy zdrowotne:

Sądny dzień. Powrót do S-rza, 150km w totalny upał. Coś okropnego.
www.bike.sandomierz.org/relacje/sezon2005/susiec-fa.htm
Poprzedniej nocy spałam tylko dwie godziny i miałam sądny dzień w pracy.

majolla.blog.onet.pl/1,AR3_2005-03_2005-03-01_2005-03-31,index.html

Piątek dniem sądnym... pojawiła się szefowa. Choć być jej do poniedziałku nie powinno. I dowiedziałam się, że mogę mieć jaskrę.

ankh23.blog.pl/archiwum/index.php?nid=4797460

Jednak piątek 14 stycznia okazał się sądnym dniem. Pan Stanisław dostawał coraz silniejszych ataków, zaczął się dusić.

www.linia.com.pl/public/article.php?1-3360-0

Biblizmu tego używa się również żartobliwie na określenie dnia pechowego, np.:

12 października 2006 22:29 Czy jeszcze coś gorszego może się jutro stać?
Piątek 13tego sądnym dniem.

blonde.ownlog.com/10,2006,archiwum.html

3.2. Pozostałe 163 ze 184 ankietowanych osób na pytanie o genezę i znaczenie wyrażenia *sądny dzień* udzieliło dwóch odpowiedzi nienotowanych dotąd przez słowniki.

3.2.1. Dla owych 163 studentów gdańskiej polonistyki *sądny dzień* to ‘dzień, w którym coś się rozstrzygnęło lub rozstrzygnie, wyjaśniło lub wyjaśni, dzień decydujący, ważny’ (52 osoby z podaniem pochodzenia biblijnego, 41 osób bez określenia pochodzenia, 2 osoby ze wskazaniem pochodzenia od zwykłego sądu). Studenci, wyjaśniając znaczenie frazeologizmu *sądny dzień*, używają licznych określeń mniej lub bardziej synonimicznych, ale w ich wypowiedziach można wyróżnić pięć nieco odmiennych sposobów ujmowania i nazywania najważniejszych aspektów tego dnia. Jest to zatem dzień:

a) ‘w którym coś się ostatecznie rozstrzygnie, nastąpi rozwiązanie problemów i kres niepewności’:

– ‘w którym rozstrzygnie się wszystko//coś ważnego// czyjeś losy//coś’, np. ‘mówimy tak o dniu, w którym ma się rozstrzygnąć jakaś ważna sprawa, pochodzi od dnia ostatecznego’, ‘pochodzi od apokaliptycznej wizji świata; dzień, w którym wszystko się rozstrzygnie’, ‘dzień, w któ-

rym wszyscy będą sądzeni, wszystko się rozstrzygnie”, „dzień rozstrzygnięć, pochodzenie biblijne”, „pochodzi z Biblii, oznacza dzień sądu, ostatecznego rozstrzygnięcia”, „dzień Sądu Ostatecznego: dziś też w znaczeniu dnia, w którym następuje rozstrzygnięcie ważnej dla nas kwestii, ale również mówi się tak o dniu pechowym”, „pochodzenie z Biblii – dzień Sądu Ostatecznego, oznacza termin, w którym rozstrzygną się jakieś ważne sprawy, czyjeś losy itd.”, „dzień, w którym jakaś ważna sprawa ma się rozstrzygnąć, najczęściej trudna, stresująca i bardzo istotna”, „ważny dzień, w którym rozstrzygną się jakieś istotne sprawy, źródło biblijne”, „dzień, w którym ważne sprawy się rozstrzygają, kiedy coś ważnego, istotnego się wydarzyło, coś się rozstrzygnęło”, „dzień ważny, rozstrzygający, pochodzi od dnia Sądu Ostatecznego”;

– ‘w którym rozwiąże się jakaś sytuacja//sprawa//problem’, np. „dzień, w którym ma się rozwiązać jakaś sprawa, a »wyrok« będzie decydujący; nawiązanie do apokaliptycznego Sądu Ostatecznego”, „dzień, w którym ma się rozwiązać skomplikowana sytuacja lub gdy wydarzy się pewna katastrofa; pochodzi od biblijnego Sądu Ostatecznego”, „dzień, w którym ma dojść do rozwiązania jakiejś sytuacji, gdy wszystko się wyjaśni, znaczący dzień rozstrzygnięcia; pochodzenie: od dnia Sądu Bożego Apokalipsy”, „dzień rozstrzygnięcia, rozwiązywania się wszystkich sytuacji, dzień kary, zguby; z Biblii, z księgi Apokalipsy św. Jana”, „dzień ważny, w którym ma nastąpić rozwiązanie jakiegoś problemu”;

– ‘w którym wszystko//coś się okaże’, np. „dzień, w którym wszystko się okaże, rozwiąże”, „w Biblii dzień, w którym Bóg będzie sądził ludzi; sytuacja, w której coś ma się wydarzyć ważnego, coś wyjaśnić, okazać itp., kiedy czeka nas również coś trudnego”, „dzień ostateczny, w którym coś się ma ziścić, okazać, od dnia Sądu Ostatecznego, gdy każdy zostanie osądzony za swe życie”;

– ‘w którym wyjaśni się lub wyjaśniło wszystko//wiele//coś’, np. „dzień, w którym wszystko się wyjaśni”, „od Sądu Ostatecznego, dzień, w którym wiele się wyjaśnia”, „dzień ważny, w którym ma się coś wyjaśnić, poch. od sądu ostatecznego, na którym wszystko ma się wyjaśnić”, „dzień, w którym ma się wyjaśnić problem lub też czas śmierci”, „pochodzi z Apokalipsy, jest to dzień ostateczny, dzień sądu ostatecznego, dzień, w którym wszystko się wyjaśnia”, „dzień ważny, w którym wszystko ma się wyjaśnić, odniesienie do dnia Sądu Ostatecznego”, „dzień, w którym ma dojść do wyjaśnienia danej sprawy”, „w tym dniu się wszystko wyjaś-

ni, np. zapadnie wyrok w sądzie”, „Dzień Sądu ostatecznego, dzień ważny, który ma wiele wyjaśnić”, „dzień, w którym ma się wyjaśnić coś, na rozwiązanie czego się czeka od dłuższego czasu”;

b) ‘który o czymś ważnym rozstrzygnie, przełomowy dla kogoś, decydujący o czyjejs przyszłości’:

– ‘decydujący’, np. „dzień ostateczny, Sądu Bożego, gdzie każdy zostanie ukarany bądź wynagrodzony za swoje czyny, dzisiaj ważny dzień, często decydujący o przyszłości”, „dzień decydujący, pochodzi od dnia ostatecznego z Biblii”, „dzień ważny, decydujący o czymś, przesądzający o czymś”, „męczący, ciężki, decydujący o czymś ważnym”;

– ‘który zaważy na czymś//na dalszym losie’, np. „dzień, który zaważy nad wieloma rzeczami, ważny, rozstrzygający”, „dzień sądu, dzień w którym ma się wydarzyć coś, co zaważy o dalszym losie człowieka; Nowy Testament”, „mówi się tak, gdy może nadejść coś nieuchronnego (przepowiednia) lub ważny dzień dla jednej osoby, może zaważyć na jego losie”;

– ‘który przesądzi o czymś ważnym’, np. „nazywamy taki dzień, w którym wydarzy się rzecz, która przesądzi coś na korzyść lub nie”, „dzień, w którym ma się wydarzyć sytuacja przesądzająca o czymś losie”, „dzień, który o czymś przesądza, ma niebanalny wpływ na życie, pochodzenie biblijne”;

– ‘przełomowy’, np. „dzień ważny, w którym nastąpił jakiś przełom. Pochodzi od biblijnego Dnia Sądu”, „dzień bardzo ważny, w którym ma się wydarzyć lub wydarzyło coś przełomowego; pochodzenie biblijne – skojarzenie z dniem Sądu Ostatecznego”, „wyrażenie biblijne związane z dniem bożego Sądu Ostatecznego nad światem – bardzo ważny dzień, przełomowe wydarzenie”, „z Biblii, z Apokalipsy, o ważnym dniu obfitującym w przełomowe wydarzenia”, „dzień, w którym ma się dokonać jakiegoś wielkiego, przełomowego wydarzenia”;

– ‘w którym nastąpią lub nastąpiły wydarzenia mające wpływ na dalsze życie’, np. „poch. dzień sądu ostatecznego, znaczący dzień ważnego wydarzenia, mającego duże konsekwencje na dalsze życie”, „dzień, w którym czeka nas coś ważnego, od tego dnia może zależeć nasza przyszłość”, „dzień, w którym ma wydarzyć się coś, co zmieni nasze życie, co ma elementarne znaczenie, bibl. dzień Sądu Ostatecznego”, „dzień, w którym zdarzy się coś dla nas ważnego, bardzo istotnego, od którego zależy jakaś ważna część naszego życia. Od sądu ostatecznego wzięło

się”, „ważny dzień, w którym ma się wydarzyć coś istotnego, co może mieć wpływ na dalsze życie”, „używa się, kiedy dochodzi do sytuacji, która ma znacząco wpływać na dalsze życie”;

– ‘który zmieni coś//czyjeś życie’, np. „dzień, w którym ma się wydarzyć coś znaczącego. Wydarzenie mające coś zmienić w życiu. Pochodzi od: dzień Sądu Ostatecznego”, „ważny, z wieloma zmianami, decydujący”, „gdy nadchodzi krytyczny moment, że wszystko się może zmienić”, „dzień bardzo ważny, który niesie za sobą istotne zmiany lub wydarzenia”;

– ‘od którego coś//wiele zależy’, np. „poch. dzień sądu, Apokalipsa św. Jana; dzień ważny, od którego coś zależy”, „ważny dzień dla rozwoju jakiejś sprawy, od którego b. wiele zależy”, „dzień lub czas, w którym nastąpi długo oczekiwana sytuacja, od której wyniku zależy bardzo dużo; źródło: Apokalipsa św. Jana”;

– „w którym podejmowane są ważne decyzje”: „dzień, w którym ma zapaść jakaś ważka decyzja”, „dzień, w którym podejmowane są jakieś ważne dla nas decyzje”;

c) ‘w którym wyjaśni się to, co było niejasne; w którym coś się wyda’:

– ‘w którym wyjaśni lub wyjaśniło się to, co było niejasne//prawda’, np. „dzień, w którym wszystko się wyjaśniło, to, co wcześniej było niejasne, wydało się”, „dzień, w którym coś ma zostać wyjaśnione”, „dzień, w którym wyjaśni się prawda, pochodzenie: Apokalipsa”;

– ‘w którym wszystko wyjdzie na jaw’, np. „dzień, w którym wszystko ma wyjść na jaw”;

– ‘w którym coś się wyda’, np. „dzień, w którym ma się coś wydać, coś się okaże; od Sądu Ostatecznego”;

d) ‘ważny (bez określenia przyczyny)’

– ‘ważny ze względu na wydarzenia, o których wiadomo, że się wydarzą’, np. „dzień, w którym mają się wydarzyć ważne rzeczy, nawiązanie do dnia Sądu Ostatecznego”, „dzień, w którym ma się wydarzyć coś ważnego, z Biblii”, „dzień bardzo ważny, który niesie istotne wydarzenia, pochodzenie biblijne”, „dzień, w którym ma się wydarzyć coś ważnego dla kogoś”;

– ‘kluczowy’, np. „dzień, który jest kluczowy dla jakiejś osoby, kiedy ma się coś ważnego dokonać, pochodzi od dnia sądu ostatecznego, kiedy osoba jest poddana osądowi”, „ważny dzień, w którym działo się coś bardzo ważnego, kluczowy dla pewnej sprawy; pochodzenie: wyobrażenie Sądu Ostatecznego”;

e) ‘ostatni, w którym można lub trzeba zrobić coś wcześniej planowanego lub nakazanego’:

– ‘termin rozliczenia, przedstawienia efektów działań (pracy lub nauki)’, np. „termin jakiegoś rozliczenia w pracy, w szkole lub na studiach, pochodzi z zapowiedzi Sądu Ostatecznego”;

– ‘ostateczny termin zrobienia czegoś’, np. „dzień ostateczny, np. koniec jakichś terminów zrobienia czegoś”, „dzień ostateczny na załatwienie jakiejś sprawy, w którym musimy rozwiązać dany problem, stanąć z nim oko w oko, pochodzi z ewangelii św. Jana, dzień ostateczny”.

Oprócz wyrazu *dzień* w studenckich definicjach *sądnego dnia* pojawiają się – ale sporadycznie – również inne określenia z pola znaczeniowego czasu, np. *moment* („moment rozstrzygający”, „z Biblii – dzień sądu ostatecznego; w momencie kiedy jest się rozliczającym ze wszystkiego, ale też w momencie kiedy «obrywa się», także za nieswoje winy”, „pochodzi z Biblii, z zapowiadanego dnia ostatecznego, gdzie Bóg będzie sędzić żywych i umarłych, a oznacza dziś moment, w którym mają się okazać rezultaty spraw czy ma się okazać wynik jakiejś ważnej sprawy”), *chwila* („chwila ważna, decydująca, rozstrzygająca; sądny – sąd wydaje wyroki, decyzje, rozstrzyga”), *data* („ważna, istotna data, ma nastąpić przełomowe wydarzenie”), *termin* („Apokalipsa św. Jana; współcześnie na określenie bardzo ważnego terminu mającego zadecydować o pewnym wydarzeniu”), a także rzeczowniki od czasowników rezultatywnych, np. *rozwiązanie* („oznacza ostateczne rozwiązanie, pochodzenie biblijne – Dzień Sądu Bożego”), *wynik* („wynik jakiejś sprawy, ostateczne rozwiązanie”).

Przykładów konkretnych wydarzeń, ze względu na które pewne dni mogą być określane mianem *sądnych dni*, nie ma w wypowiedziach studentów gdańskiej polonistyki wiele. Są nimi: egzamin na prawo jazdy (np. „dzień lub moment, chwila, który coś ważnego rozstrzyga, np. jutro jest mój sądny dzień, bo mam egzamin z prawa jazdy”), wyniki badań lekarskich (np. „z Biblii, sąd ostateczny, dzień sądu naszego postępowania w życiu, w dzisiejszych czasach wyniki testu, badań”) i rozliczenie pracy („dzień, w którym wszystko się wyjaśni, rozrachunek za pracę”).

Najwięcej jednak, bo aż 25 z 163 studentów, którzy definiowali wyrażenie *sądny dzień* jako ‘dzień, w którym coś się rozstrzygnie’, owo ‘coś’ określiło dokładniej jako ‘egzamin’ lub ‘dzień ogłoszenia wyników egzaminu’ (15 osób z odwołaniem się do pochodzenia biblijnego, 10 bez

określenia pochodzenia). Wśród podawanych w studenckich wyjaśnieniach przykładów pojawia się albo ogólnie ‘egzamin na uczelni lub jego wynik’, np. „dzień Sądu Ostatecznego; używa się, gdy nadchodzi jakiś ważny dla nas dzień, który ma mieć wpływ na naszą przyszłość, np. dzień egzaminu”, „dzień, w którym ma się stać coś rozstrzygającego, egzamin”, „dzień, w którym czeka nas ciężka próba, np. egzamin z łaciny; Biblia – Sąd Ostateczny”, „(odnośnik do Sądu Ostatecznego) dzień, w którym wszystko się wyjaśni, problemy, egzaminy, kłopoty. Nastąpi rozwiązanie czy dowiedzenie się rezultatu”, „dzień ogłoszenia wyników egzaminu”, „z Biblii; dzień sądu, dzień np. ogłoszenia wyników egzaminu”, albo jakiś szczególny typ egzaminu. Do takich szczególnych egzaminów należą m.in. egzaminy:

- ‘zdawane w ostatnim dozwolonym terminie, decydujące o pozostaniu na uczelni’, np. „pochodzenia biblijnego, dzień Sądu ostatecznego, w sytuacji np. egzaminu końcowego, gdy ważą się losy, być albo nie być na uczelni”, „w sytuacji np. egzaminu końcowego, termin ostatni z ostatnich, gdy ważą się losy, być albo nie być na uczelni”, „dzień decydujący, np. dzień egzaminu, który decyduje o tym, czy zostaje na studiach czy nie”,
- ‘ostatnie w sesji’, np. „dzień ostatecznego rozwiązania jakiejś kwestii, wynik ostatniego egzaminu”,
- ‘sesja egzaminacyjna’, np. „sesja egzaminacyjna”,
- ‘rozmowa kwalifikacyjna’, np. „dzień np. egzaminu lub dzień rozmowy kwalifikacyjnej”.

Można zatem przypuszczać, że dla 15% ankietowanych studentów *sądny dzień* jest składnikiem socjolektu studenckiego, choć wyrażenia tego nie notuje ani *Słownik gwary studenckiej*², ani *Słownik gwary uczniów-skiej*³.

² Ale słownik ten notuje wyrażenia *sąd ostateczny* i *sąd Boży* (Kaczmarek, Skubalanka, Grabias 1994); neosemantyzm *sąd ostateczny* wystąpił tu w dwu znaczeniach: 1) ‘egzamin komisyjny’, np. *prymityw! jutro mnie czeka sąd ostateczny* (Poznań Politechnika) (s. 109), i 2) ‘sąd koleżeński’, np. *pobit portiera, więc zwolano nad nim sąd ostateczny* (Wrocław Politechnika, też Warszawa Politechnika, Wrocław Uniwersytet Bolesława Bieruta) (s. 133), natomiast neosemantyzm *sąd Boży* w jednym: ‘stan psychicznego napięcia, przygnębienia i zamętu myśli u egzaminowanych’ (Wrocław Uniwersytet) (s. 104).

³ Ale słownik ten notuje wyrażenie *sąd boży* ‘egzamin’ i *sąd ostateczny* ‘ts.’ (Czarnecka, Zgólkowa, 1991, s. 77).

3.2.2. A co o znajomości biblizmu *sądny dzień* w znaczeniu ‘dzień rozstrzygający’ mówią teksty polskich internautów? Przede wszystkim ją potwierdzają.

Wynika z nich również, że najczęściej używa się tego frazeologizmu w konstrukcjach w czasie przyszłym, podając przy tym przewidywaną alternatywę, np.:

Jutro będzie *sądny dzień*, mam nadzieję, że wszystko pójdzie po mojej myśli i na wieczornym ognisku będę opijał zwycięstwo, nie porażkę.

<http://yogurt.blox.pl/html>

Bywa on jednak stosowany również w czasie przeszłym lub teraźniejszym i bez wymieniania rezultatów rozstrzygnięć, które bierze lub brał pod uwagę nadawca tekstu, np.:

Po pierwsze – to był *sądny dzień*. Ważyły się moje losy, a człowiek, od którego one zależały, zachował się zaskakująco.

<http://www.zagluszalnia.ownlog.com>

Przede wszystkim jednak teksty internetowe, zwłaszcza blogi⁴, dostarczają wielu i to zróżnicowanych przykładów sytuacji, które stanowią podstawę do nazwania jakiegoś dnia *sądnym dniem*. Piszę się tak m.in.:

– o dniach wykonania ważnych badań medycznych i poznania ich wyników:

398 dzień leczenia. 188 doba. Dziś *sądny dzień*. Aluś został uśpiony i pobrano mu szpik oraz płyn mózgowo rdzeniowy do badania

http://www.keks.neostrada.pl/przebieg_leczenia.htm

Dzisiejszy dzień był dniem sądnym dla mnie. Wstałem rano i normalnie chodziłem zestresowany, bo nie wiedziałem, co powie lekarz.

http://pierdolnietybigi.blog.onet.pl/1,AR3_2006-01_2006-01-01_2006-01-31,index.html

---

⁴ Wyrażenie *sądny dzień* bywa też oczywiście używane w innych gatunkach, nie tylko internetowych, np. w środę 5 kwietnia 2006 r. telewizyjnym „Teleekspresie” zapowiedziano, że czwartek będzie *sądnym dniem*, w którym okaże się, czy posłowie poprą wnioszek o samorozwiązanie sejmu.

– o dniu, w którym zapadają decyzje ważne dla firmy:

Jutro *sądny dzień*... będą się ważyły losy mojej firmy... dwie ważne rozmowy w Łodzi... i tradycyjnie: kto wierzy to trzy zdrowaśki, a kto nie, to trzymać kciuki

<http://dudi.blog.pl/archiwum/?rok=2003&miesiac=3>

– o rozmowie w sprawie pracy:

Wtorek był *sądnym dniem*, rozmowa z głównym dyrektorem w sprawie mojej pracy... w...

jok.blox.pl/rss2

– o dniu, w którym nadawca pozna wysokość swojej wypłaty:

Kiedy nadjedzie *sądny dzień* wypłaty, okaże się że została zabrana premia za... przebywanie na chorobowym.

<http://roadhouse.blox.pl/html>

– o planowanym wypróbowaniu na trasie motocykla, którego odebrano z serwisu:

No to dziś będzie *sądny dzień* powrotu motocykla do domu... ciekawe kiedy zrobię na nim 100 km i się nic nie popsuje...

<http://www.kobplast.wv.pl/cr500/pierwsza.htm>

– o dniu zamknięcia konkursowych list rankingowych lub ogłoszenia wyników konkursów dla widzów:

Przypominamy, że jutro *sądny dzień* – kończy się głosowanie w rankingu i konkurs.

<http://www.carpenoetm.pl/pages/aktualizacjepaz.htm>

– o pójściu do sklepu z kostiumami kąpielowymi po diecie stosowanej dla poprawienia figury:

Jutro jest ten *sądny dzień* kiedy w przymierzalni sklepu h&m będę musiała popatrzeć na swoje okropne ciało w stroju kąpielowym.

<http://osiagne-ten-cel.blog.pl/archiwum/?rok=2005&miesiac=6>

– o wcześniej zaplanowanym dniu przeprowadzki:

Od dawna o tym myślałam, chciałam się przeprowadzić, ale im bliżej *sądnego dnia*, tym bardziej się tego boję. Może to troszkę głupie, ale ja lubię swój domek

www.fantasyworld.pl/blog.php?strona=5&data_p=1157061600&l=april1987

– o otrzęsinach pierwszoklasistów:

Czwartek 12 października był *sądnym dniem* dla naszych pierwszoklasistów, którzy już nie mogli się doczekać, aby stali się pełnoprawnymi uczniami naszej prześwietnej szkoły. Tradycyjnie już, samorząd szkolny postarał się zadbać o to, aby wszyscy dobrze się bawili. W tym roku ten trudny sprawdzian wytrzymałości, zarówno fizycznej, jak i psychicznej odbywał się w piekielnej scenerii, a nad tym, aby męki były bardzo dotkliwe, czuwał sam Belzebub w asyście przepięknych, choć może troszkę strasznych Diablic.

www.zs.lubawa.pl

Najczęściej jednak licealiści używają biblizmu *sądny dzień* dla oddania swoich emocji związanych z maturą, olimpiadami przedmiotowymi i egzaminami na studia, a studenci – w trakcie studiów, np.:

A jutro *sądny dzień*. Jutro świat się kończy (przynajmniej na jakiś czas) i zostanie mi tylko czekać na wyniki. :) [...] Ja naprawdę mogłem się uczyć i lepiej przygotować do tej matury.

<http://paool.jogger.pl/2005/05/>

KOSZMAR Zapewne nie pierwszy i nie ostatni raz przed *Sądnym Dniem-MATURĄ*.

justom.blog.onet.pl/1,AR3_2006-02_2006-02-01_2006-02-28,index.html

Natomiast 14 maja, *sądny dzień*, mianowicie exam z ontologii społecznej! 3mać kciuki =)

<http://agooola.blog.pl/>

Dziś *sądny dzień* – egzamin z prawa rzymskiego. Jestem całkowicie zdruzgotany, bo umiem bardzo niewiele i liczę na ściągę

<http://buduar.blog.pl/archiwum/?rok=2004&miesiac=9>

Sądny dzień uczniowie i studenci nazywają też termin poznania wyników egzaminu, olimpiady np.:

W czwartek *sądny dzień*, albo zdałam logikę, albo czeka mnie poprawka...

<http://nlog.org/view.php?user=duza>

2005 1 2 3 4 5... napisałam, oparłam na czerwono, oddałam, przyjął, teraz czekam na *sądny dzień*...

<http://truska.blog.pl/archiwum/?rok=2002&miesiac=6>

Maturka jeszcze nie sprawdzona, wtorek będzie *sądnym dniem*. Wiem za to, jak poszło reszcie historyczno-histerycznych maturzystów.

mima.blog.pl/archiwum/?rok=2002&miesiac=2

A jutro jest mój *sądny dzień*... dowiem się, czy przeszłam dalej w olimpiadzie z angola.

<http://natalusia90.blog.onet.pl/>

Pod względem frekwencji takie uczniowsko - studenckie użycia frazeologizmu *sądny dzień* dominują. Czy zatem frazeologizm *sądny dzień* nie powinien zostać uznany za składnik socjolektu uczniowsko-studenckiego?

4. Biblizm *sądny dzień* bywa więc dziś używany w bardzo różnorodnych sytuacjach: zarówno nagłych, jak i zaplanowanych; zarówno takich, których się obawiamy, jak i takich, na które czekamy z radością. Przyczyn tak odmiennego od tradycyjnego rozumienia tego wyrażenia przez młodych Polaków upatrywać należy w przerwaniu w tym zakresie kulturowej transmisji międzypokoleniowej i odczytania na nowo konotacji biblijnego *Sądnego Dnia*.

W porównaniu ze znaczeniami słownikowymi frazeologizmu *sądny dzień*, zwłaszcza z mającym znacznie dłuższą tradycję leksykograficzną znaczeniem 'zamieszanie, rozgardiasz', znaczenie (znaczenia?), w którym przede wszystkim posługuje się nim obecnie młode pokolenie użytkowników polszczyzny: 'dzień, w którym coś się rozstrzyga i wyjaśnia lub który o czymś rozstrzyga', polega na abstraktywizacji znaczenia podstawowego: biblijnego obrazu Sądu Ostatecznego. Potoczne znaczenie 'zamieszanie, rozgardiasz' stanowi dowód bliskiego obcowania naszych przodków z Biblią i patrzenia jej oczyma na sprawy dnia codziennego, ma bowiem charakter wybitnie obrazowy, będący efektem zapewne nie tylko lektury odpowiednich fragmentów Pisma Świętego i wysłuchania wielu odwołujących się do tych fragmentów kazań, lecz również obser-

wacji obrazów przedstawiających scenę Sądu Ostatecznego, zwłaszcza ich lewych stron ze skłębionym tłumem grzeszników dręczonych przez diabły. Współczesne wyobrażenia Sądu Ostatecznego znacznie odbiegają od dawnych, są w porównaniu z nimi bardzo uabstrakcyjnione, uogólnione i sfunkcjonalizowane, a zwłaszcza pozbawione charakterystyki czasoprzestrzennej. Źródłem nowego przenośnego znaczenia wyrażenia *sądny dzień* ‘dzień, w którym coś się rozstrzyga’ jest rozumienie Sądu Ostatecznego jako dnia, „w którym ma przyjść Chrystus ponownie i rozstrzygnąć o ludzkich grzechach” (jedna z wypowiedzi studentów gdańskiej polonistyki), bez odwoływania się do wyobrażeń czasoprzestrzennych⁵.

Ważnym czynnikiem decydującym o powstaniu nowego znaczenia metaforycznego jest również jego wtórna etymologizacja, czyli nawiązanie do znaczenia strukturalnego przymiotnika *sądny* (do pochodzenia od wyrazu *sąd* i pokrewieństwa z czasownikiem *przesądzać*). Dowodem żywego jeszcze odczuwania więzi słowotwórczej wyrazów *sądny* i *sąd* jest stosunkowo częste stosowanie wyrażenia *sądny dzień* – na zasadzie gry słownej uwzględniającej nowe przenośne znaczenie tego wyrażenia i znaczenie dosłowne ‘dzień sądu, czyli rozprawy sądowej’ – w tytułach informacji prasowych o postawieniu kogoś przed sądem i o terminach wydawania oczekiwanych wyroków sądowych, np.:

Sądny dzień dla Ery / Warszawski Sąd Okręgowy ma zadecydować dziś o przywróceniu w Krajowym Rejestrze Sądowym wpisu, zgodnie z którym właścicielem 48% udziałów w PTC jest Elektrim Telekomunikacja, a wykreśleniu ma ulec spółka Elektrim.

<http://www.biznesnet.pl/pp/17297/S%C4%85dny-dzie%C5%84-dla-Ery>

Coraz częściej nowe znaczenie frazeologizmu *sądny dzień* nawiązuje również do wyrażenia *Sąd Ostateczny*, synonimicznego wobec niego w znaczeniu religijnym, na zasadzie kontaminacji z wyrażeniem administracyjnym *ostateczny termin czegoś*.

---

⁵ Nowe odczytanie przez użytkowników polszczyzny potocznej znaczenia biblizmu *sądny dzień* może być interpretowane jako konsekwencja lepszej znajomości Pisma Świętego przez młode pokolenia po powrocie religii do szkół i po jego wprowadzeniu do wykazu lektur szkolnych z języka polskiego; wśród wyimków z Biblii wchodzących w skład obowiązkowej lektury młodych Polaków są również fragmenty Apokalipsy, wcześniej szerzej nieznaney.

BIBLIOGRAFIA:

- K. Czarnańska, H. Zgółkowa, 1991, *Słownik gwary uczniowskiej*, Poznań.
- J. Godyń, 1995, *Od Adama i Ewy zaczynać. Mały słownik biblizmów języka polskiego*, Kraków – Warszawa.
- ISJP – *Inny słownik języka polskiego*, t. 1-2, pod red. M. Bańki, Warszawa 2000.
- L. Kaczmarek, T. Skubalanka, S. Grabias, *Słownik gwary studenckiej*, Lublin 1994.
- A.M. Komornicka, 1994, *Słownik zwrotów i aluzji biblijnych*, Łódź.
- S. Koziała, 2001, *Frazeologia biblijna w języku polskim*, Kraków.
- M. Kucala, 2000, *Modyfikacje frazeologii biblijnej*, [w:] *Polszczyzna dawna i współczesna. Studia i szkice*, Kraków, s. 211-219.
- PSWP – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, pod red. H. Zgółkowej, t. 1-50, Poznań 1994-2005.
- SFJP – *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, pod red. S. Skorupki, t. I-II, Warszawa 1974.
- SJPD – *Słownik języka polskiego*, t. I-X, pod red. W. Doroszewskiego, Warszawa 1958-1968.
- SJPSzym – *Słownik języka polskiego*, t. 1-3, pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1978-1981.
- SW – *Słownik języka polskiego*, t. I-VIII, pod red. J. Karłowicza, Kryńskiego, Niedźwiedzkiego, Warszawa 1900-1927.
- SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego*, pod red. B. Dunaja, Warszawa 1996.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1-4, pod red. S. Dubisza, Warszawa 2003.